

AZ EGZISZTENCIALIZMUS

Gondolat, Budapest, 1972
218-225 old.

JEAN-PAUL SARTRE:

AZ EGZISZTENCIALIZMUS: HUMANIZMUS

Az egzisztencializmuson olyan tant értünk, amely lehetővé teszi az emberi életet, és amely azt is hirdeti, hogy minden igazság és cselekvés emberi környezetet és alanyiságot implikál. . .

A két egzisztencialista iskola

A dolgokat az bonyolítja, hogy két egzisztencialista iskola van: először a keresztény, akik közé Jasperset és Gabriel Marcellt számítom; azután ateista egzisztencialisták, akik közé Heidegger tartozik, a francia egzisztencialistákkal és magammal együtt. Közös vonásuk csupán az, hogy úgy vélik, az egzisztencia megelőzi az esszenciát, vagy másként, hogy a kiindulópont a szubjektivitás. . .

Az ateista egzisztencializmus

Azt vallja, ha nincs is isten, legalább van egy lény, akinél az egzisztencia megelőzi az esz-

szenciát, egy lény, aki van, mielőtt bármilyen fogalom definiálhatná létezését, és, hogy ez a lény az ember, vagy amint Heidegger mondja, az emberi realitás. Mit jelent itt, hogy az egzisztencia megelőzi az esszenciát? Azt, hogy az ember először létezik, előfordul, feltűnik a világban, és csak azután definiálja önmagát.

Az egzisztencialista emberszemlélet

Az egzisztencialista szemlélet szerint az ember kezdetben semmi: ez az oka, hogy nem definiálható. Csak később válik azzá, és olyan lesz, amilyené önmagát alakítja. Így tehát nincsen emberi természet, minthogy nincs isten annak elképzelésére. Csak az ember van, és nem csupán úgy, ahogy önmagát elképzei, hanem amilyennek akarja, és ahogy önmagát az egzisztencia nyomán felfogja; az ember semmi más, mint amivé önmagát teszi.

Az ember az, amivé önmagát teszi

Ez az egzisztencializmus első alapelve. Ezt szubjektivitásnak is nevezik, és e címen ítélnék is el miatta bennünket. . . A szubjektivizmus kifejezésnek két értelme van, és ellenfeleink ki is használják ezt a kértéltelműséget.

A választás

A szubjektivizmus egyfelől azt jelenti, hogy az egyén önmagát választja, másfelől, hogy az ember képtelen túllépni az emberi szubjektivitást. Ez a második jelentés az egzisztencializmus igazi értelme. Mikor azt mondjuk, hogy az ember önmagát választja, arra gondolunk, hogy közülünk mindenki önma-

gát választja, de arra is, hogy önmagával együtt választja egyúttal az összes többi embereket is. És valóban, semmit sem tehetünk anélkül, hogy az általunk megvalósítandó ember kialakításán munkálkodva egyúttal meg ne valósítanók az embernek egy olyan képét, amilyennek szerintünk lennie kell. Az ilyen- vagy amolyan-lét választásával egyszersmind azt is megerősítjük, hogy választásunknak értéke van, mert a rosszat nem választhatjuk soha; mi mindig csak a jót választjuk, és semmi sem lehet számunkra jó, anélkül, hogy ne volna mindenkinek az. De ha másrészt az egzisztencia megelőzi az eszenciát, és ha létezni is akarunk ugyanakkor, mikor képünk kialakításán dolgozunk, ez a kép mindenkire nézve és egész korunkra nézve érvényes lesz.

Az ember az összes emberek választásában választja meg önmagát.

Így felelősségünk jóval nagyobb, mint gondolnánk, mert az egész emberiséget elkötelezi. Ha munkás vagyok és választásom inkább keresztény szakszervezetre esik, mint a kommunista pártra, ha ezzel a csatlakozással azt akarom kifejezni, hogy alapjában véve a beletörődés az emberhez illő megoldás, hogy az ember országa nem e világból való, akkor nemcsak az én egyéni esetemet kötelezem el: a beletörődést mindenkivel szemben vállalom, tehát lépésem az egész emberiséget elkötelezi. És ha egyénibb esetet véve, meg akarok házasodni, gyermekeket nevelni, még ha házasságomat csupán anyagi helyzetem, szenvedélyem, érzéki vágyam hozza is létre,

ezzel nem csupán a magam nevében, hanem az egész emberiség nevében a monogámia mellett foglalom állást.

Az egyéni cselekvés az egész emberiséget elkötelezi

Tehát felelős vagyok magamért és mindenkiért, és egy képet alkotok arról az emberről, akit választottam; és önmagamot választva az embert választom. Így lehetőség nyílik annak megértésére, mit jelentenek az oly, kissé fellengős szavak, mint szorongás, elhagyatottság, kétségbeesés. Mint látni fogják, ez igen egyszerű. Először is, mit jelent a szorongás? Az egzisztencialista szívesen mondja, hogy az ember csupa szorongás. Ez a következőt jelenti: Az ember, aki elkötelezi magát, és tudatában van annak, hogy nem csupán olyan lény, amilyennek választotta magát, hanem egyúttal törvényhozó is, aki önmagával együtt az egész emberiséget is választja, nem menekülhet teljes és mélységes felelősségének érzetétől.

A szorongás

Természetesen igen sok ember nem érez szorongást: de állítjuk, hogy ezek leplezik szorongásukat és menekülnek előle; természetesen sokan azt hiszik, hogy cselekvéseik csak saját nevükben történnek, és arra a kérdésre: mi lenne, ha mindenki így tenne? vállat vonva azzal felelnék: nem mindenki tesz így. De igazság szerint mindig fel kell tennünk magunkban a kérdést: mi lenne, ha mindenki így cselekedne? — és ettől a nyugtalanító gondolattól nem lehet bizonyos rosszhiszeműség nélkül megszabadulni.

Szorongás és rosszhiszeműség

Aki hazugságát azzal mentegeti: nem mindenki tesz így, az nincs jóban a lelkiismeretével, mert a hazudozás egyetemes értékkel ruházta fel a hazugságot. Az elleplezett szorongás pedig utat tör magának. . . Ez a szorongás nem olyan, amely kvietizmushoz, tétlenséghez vezetne. Egyszerű szorongásról van szó, amelyet mindenki ismer, akit már terhelt felelősség.

A szorongás nem vezet tétlenséghez

Mikor például egy katonai parancsnok magára veszi egy támadás felelősségét, és a halálba küld egy bizonyos számú embert, ő választja ki, hogy ezt tegye, és alapjában véve ő egyedül választ. Vannak kétségkívül felsőbb helyről jövő parancsok, de ezek túl általánosak, és az ő értelmezésére van szükség, amelytől tíz, tizennégy vagy húsz ember élete függ. Míg megteszi elhatározását, lehetetlen, hogy ne érezne bizonyos szorongást. Ezt minden vezető helyen álló ember ismeri. Ez nem tartja őket vissza a cselekvéstől, ellenkezőleg: ez maga cselekvésük előfeltétele, mert az feltételezi, hogy több lehetőséggel számolnak, s amikor kiválasztanak egyet, tisztában vannak vele, hogy csak azért van értéke, mert a választás rá esett. És látni fogjuk, hogy ez a fajta szorongás, amelyet az egzisztencializmus ír le, azonfelül még az általa elkötelezett emberekkel szemben fennálló közvetlen felelősségben is leli magyarázatát. . .

Az ember szabadsága

Ha az egzisztencia valóban megelőzi az eszszenciát, sohasem alkalmazhatjuk magyará-

zatképpen a megadott és kötött emberi természetet; más szóval megszűnik a determinizmus: az ember szabad, az ember a szabadság. Ha másfelől Isten nem létezik, nem lesznek előttünk magatartásunkat szentesítő értékek és előírások. Így hát az értékek fényes birodalmában sem előttünk, sem mögöttünk nincs számunkra sem mentség, sem igazolás. Egyedül vagyunk, könyörtelenül. Ezt fogom azzal kifejezni, hogy az ember szabadságra ítéltetett. Ítéletről beszélek, mert nem ő teremtette önmagát, de máskülönben mégis szabad; mert ha már ki van taszítva a világba, minden tettéért felelős. Az egzisztencialista nem hisz a szenvedély hatalmában. Soha nem gondol arra, hogy egy szép szenvedély olyan, mint a pusztító ár, mely végzetszerűen bizonyos cselekvések felé sorolja az embert, és ezzel mentségére szolgál. Úgy gondolja, hogy az ember felelős szenvedélyéért. Az egzisztencialista arra sem fog gondolni, hogy az ember segítő kezet találhat a földön egy adott jelben, amely útbaigazítja, mert arra gondol, hogy az ember önmaga betűzi ki a jelet, úgy, ahogy neki tetszik. Azt gondolja tehát, hogy az ember, minden támasz és segítség nélkül kénytelen percenként kigondolni az embert. . .

A humanizmus

A humanizmus szónak alapjában véve két értelme van. Érthetünk alatta egy elméletet, amely az embert célnak és felsőbbrendű értéknek tekinti. Ezt jelenti a humanizmus például Cocteau egyik novellájában: a *80 nap alatt a világ körül*-ben, ahol az egyik szereplő

csak azért, mert gépével átrepül a hegyeken, kijelenti, hogy az ember bámulatos. Ez azt jelenti, hogy én, aki nem tudok repülőgépet konstruálni, személy szerint fogom élvezni ezeknek a különleges találmányoknak az előnyeit, és hogy én mint ember, személy szerint felelősnek és megbecsültnek érezhetem magam néhány ember egyéni cselekményei miatt. Ez azt tételeznék föl, hogy néhány ember legkiválóbb teljesítményei alapján tudnánk értéket adni az embernek.

A klasszikus humanizmus

Ennek a humanizmusnak nincs értelme, mert csak a kutya vagy a ló alkothatna az emberről együttes ítéletet; de ez, legalábbis tudtom szerint, eszük ágában sincs. De nem lehet elképzelni, hogy az ember alkothasson az emberről ítéletet. Az egzisztencializmus minden ilyen ítéletet fölöslegessé tesz; az egzisztencialista sohasem tekinti célnak az embert, mert azt folytonosan meg kell teremteni. És azt se higgyük, hogy van olyasféle emberiség, melynek azzal a hódolattal kellene adóznunk, mint Auguste Comte* teszi. Az emberiség kultusza a Comte-féle önmagába zárt humanizmushoz, és kereken kimondhatjuk, a fasizmushoz vezet. Ebből a humanizmusból pedig elege van mindenkinek.

Az egzisztencialista humanizmus

Van azonban más értelme is a humanizmusnak, és ez a következő: az ember állandóan kívül van önmagán, csak önmagát kivétítve

* Auguste Comte (1798 – 1857) francia filozófus, a pozitívizmus megalapítója, az emberiség-vallás hirdetője.

és önmagán kívül elveszve ad létet az embernek, és másfelől csupán transzcendens célokat követve létezhetik; minthogy az ember kilép önmagából, és csak ehhez a kilépéshez viszonyítva ragadhatja meg a tárgyat, ő maga e túllépő tevékenység középpontjában kap helyet. Az emberi szubjektivitás mindenségén, az emberi mindenségen kívül más mindenség nem létezik.

A transzcendencia

Az ember lényegéhez tartozó transzcendenciának — nem az isteni transzcendencia, hanem az önmagából való kilépés értelmében véve — és az ember önmagába zártságát cáfoló, de az emberi mindenségben való jelenlétet hangsúlyozó szubjektivitásnak a kapcsolataát nevezzük mi egzisztencialista humanizmusnak. Humanizmus ez, mert az ember emlékezetébe idézi, hogy egyedül ő a törvényhozó és hogy a magárahagyottságában dönt önmaga felől, és azért is, mert arra akarunk rámutatni ezzel, hogy az ember nem önmaga felé fordulva, hanem mindig kívülálló és EGY meghatározott szabadság-kívívásból, EGY bizonyos egyéni alkotásból összetevődő célokat keresve fogja csak megvalósítani igazán emberinek önmagát...

(Csatlós János fordítása)